סֵפֶר יוֹאֵל

עם פירוש רבי דוד קמחי מונח עם רב חעין על ידי שרנקשקוט וואטבלוט חיש
ופרי חמלמוד בחתת חמלך שרנקשקוט לבני עמו ויעת לשון חקדש גם
עסק שיעוי חקריחת ומודח מקום מחקלמוד עיי יוחין מיר קירוס
חמודח לשון חקדש בחתת חמלך חינריקום ילד
ועתם בבית חקלולום סטפינום יצו בחדש עסן
בשנת שתח לבויס לפק פה שחליש מעיר
קנרולה וקחס בערשת :

Ioel cum commenta-

riis R. Dauid Kimhi, à Franciſco Vatablo, Hebraicarum literarum Regio profeſſore, ſumma cura & diligẽtia recognitis. Adiecta inſuper varia lectione, & indice locorum qui ex Talmud citantur, per Io. Mercerum profeſſorem Regium.

PARISIIS.
Ex officina Caroli Stephani, typographi Regii.
M. D. LVII.

עִמּוֹ עֹשֶׂה

Cum priuilegio Regis.

PARISIIS.

Cum privilegio Regis.

דְּבַר־ יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל׃
שִׁמְעוּ־זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ הֶהָיְתָה זֹאת בִּימֵיכֶם וְאִם בִּימֵי
אֲבֹתֵיכֶם׃ עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם לִבְנֵיהֶם
וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר׃

דבר יהוה אשר היה אל יואל בן פתואל . זה הכיבוד שהבטיח הקב"ה לישראל שיכיל הלל יע"כ בארץ ישראל על עון ותיהם . ולאחר כך שהבטיח שבועתו שעתידה לימות המשיח . ויש לומרים כי בימי יהוצדק בן יהושע זה הכיבוד שיהיה רעב בארץ . כמו שאמר בי קדש ה' לרעב . ונם כח אל הארץ שבע שנים . החרבן שנים היו חרבנו מיני חרבן ומצלע שנים היו הנשמים עצרים . וכסדיר עולם אמר כי בימי מנשה נבח נאמר יואל עחוס חבקוק נתנבאו בימי מנשה . ולפי שלא היה מנשה כשר לכך נקראו על שמו : שמעו זאת הזקנים . כי סם רלו יותר כמה שעבר בימיכם כמו שאמר וקנך ויזקני לך . ההיתה זאת בימיכם . סם היתה זאת . הלא הלך השולח : ואם בימי אבותיכם . כי החרבן שהיה במצרים לא היה חלל מן החר . ולעשי שאמר בספר תהלים ויתן לחסיל יבולם ויאמר ויבא ערוב וכנם . החרבן היה עיקר ושנו המינים כאן עמו . למיכך לא נזכר בתורה אלא החרבן ולא היה חלול עת אחת . וזה היה ר' מינים נוס חרבה ילק חסיל . וכאן נזכר שנים זה אחר זה כמו שאמר יקב הגתם עג' . ואלת הרעה לא היתה עד אותו הזמן : עליה . על הגזירה הזאת : לדור אחר . לכניסה בחליים לחריבת בלומר לומן רחוק תעלו לספר זאת הגזרה :

יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל
הַיֶּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל׃ הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים
וּבְכוּ וְהֵילִילוּ כָּל־שֹׁתֵי יָיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת
מִפִּיכֶם׃

יתר הגזם . מה שהותיר הגזם כשעה הראשונה חכל החרבן כשעה השניה כי לא כלו ד' המינים כשעה אחת אלא זה אחר זה כחכבע שנים . וכן אמר ושלמתי לכם את השנים אשר אכל החרבן וגו' . יש לומרים כי נקרא גזם על שם שגוזז את התבואה . וארבה לפי שהוא קרוב שכמינים . וילק לפי שהוא לוקק ולוחך את העשב . וחסיל לפי שהוא כורת את הכל מן יסבלש החרבן . ויש מוסיף וחלד אכל גוזם ומוסיף גוזם אכל ארבה ומוסיף

ג"ל ואם כן

מלכים ב' ח' ג"ל אל הרעב

דברים לב

תהלים עח תהלים קה

כ"ל לית למאי

ג"ל כלא ק"ל כשם' קיימ' כ' ג"ל ויע

דברים כח ג"ל ומקי

ומוקף שרוף לכל שמועה: הקיצו שכורים · ובכו ויללו כל שותי יין · כי נכרת מפיכם
כיין עתק הקיץ משעבדכם ובכו יומם ולילה כי לא תמצאו יין · כי הלחכה יאכל
העיבים: עסיס · היין עקרי עסים וכן כל משקה שיונק על ידי כתישה
ודריכה · מן ועסותם לשעבר · ויונק יתנם עבים חמר מרע: מלאכי ג׳

כִּי־גוֹי עָלָה עַל־אַרְצִי עָצוּם וְאֵין מִסְפָּר שִׁנָּיו
שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְעוֹת לָבִיא לוֹ: שָׂם גַּפְנִי
לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לְקֻצָּפָה חָשֹׂף חֲשָׂפָהּ וְהִשְׁלִיךְ
הִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ:

כי גוי · כל קבוץ מן חיי יקרי גוי לשיבך לחמר על הלחכה גוי · וכן
חמר על המלים עם לא עז ועל השעים עם לא עצום: שניו שני
אריה · כלפו יש לו שעים כשני חדיה: ומתלעות לביא לו · מתלעות
מס השעים הנשות · והלביא נדול מן האריה · ויש שיוסי לשני חדיו ועיבוי
ככר חדיו · וחוץ לחמר וכני לכיל יתשרו · ערל כי לא יקרי הקטן לביא:
שם גפני לשמה · עבר כמקום עקיד · לו מי יחמר יושב חדרן
ככלו שם גפני לשמה · וכן כי גוי עלה על ארצי שוכר: ותאנתי
לקצפה · כל רכוייס הם רכרי יושב חדרן · לו הם דכרי העביל · וכן
על שוד פרי נפני עמי לעדו · ומי לקרף ולזעם ולמחדה · ועל למשחת עש · ומן
לקצפה לקליפה · וכן מעשים כקרף על פני קמים לל שיסיד הלחכה
בעסו כלל הל הקליפה שיאכלנה: חשוף חשפה · הכיוו לתלוה נם לנפן · וכן הלבינו
שרגיה · ומי חשפה נלה לוחה · כלומר שהסיד קליפתם · וכן על מקלף קלף
ומחל · ומי חשליך הקליפה לארץ כאכלו הלחות שכין הקליפה לעץ · לו מי
חשפה וחשליך שאכל העלי והסמיך חשליך לארץ והוא היל מגולה:
הלבינו · כי לחר שימוץ הלחכה הלחות שחרו השריגים יבשים ולבנים:
הלבינו מעל עומר וכן כשלג ילבינו: ישעיה ל׳

אֲלִי כִּבְתוּלָה חֲגוֹרַת־שָׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ: נא הגרת שק
הָכְרֵת מִנְחָה וְנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים
מְשָׁרְתֵי יְהוָה: שָׁדַד שָׂדֶה אָבְלָה אֲדָמָה כִּי
שָׁדַד דָּגָן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אָמְלַל יִצְהָר: הוֹבִישׁוּ נא הבישו
אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה וְעַל־שְׂעוֹרָה
כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה: הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְאֵנָה

אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדָה
יָבֵשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃

אלי . לומר כינוי כנסת ישראל קונני על זאת הרעה ועשי לכל גדול כמו הכתובה שישחת לבחור ואת בעורך עניך כי לו היה רוב שמחתם זה בזה וכשמת מתאבלת לכל בבני והיה חוברת שק תחת עדיי וחליצה : אלי עידוני קונני . ויל ויקונן קמלך וחלה מלכה : חגורת שק . המעלל הזה שחתמו בו במועל ובמעלל כאחד יאמר חונך ויאמר חנגר . כן לובש ולבוש : הכרת מנחה ונסך : לומר הכרת לשון זכר ולומר מנחה שהיה לשון נקבה . לשון זכר יופל על הענין . כלומר קרבן המנחה ונסך . וכן לשון יעשה מלאכה . יעשה מלאכה : הכרת . כנון המעלל כי האכלה הכריתו . וזה עשה מהם קרבן והקריבוהו ממה יביאו מנחה ונסך לבית המקדש וזה הוא לחם מה יאכלו ומה ישתו : אבלו הכהנים . שהיו אוכלים משלחן ה' הוא : שדד שדה . אבלה . נשחתה ושממה . כי הוא בת עירות . וכן אכל תירוש : הובישׁ תירוש . כמו יבש . והוא מעל עומר . וכתי נוטעיך יבישו . לו יהיה מענין בשת ויאמר זה ערת כאלו יש לו בשת כשיעשה : אמלל . ענין כרישה . ומה רנן תירוש ויצהר כי אלה הנ' הם רוב חיי האדם : הובישו . טו' וכן הילילו . ואומר הוביטו כי ראוי לכם שתבושו כי מעשיכם ועדיכם בשדה הוא לריק : איכרים . עובדי האדמות : כורמים . עובדי הכרמים ועשה איכרים על חטה ושעורה . ועשה כורמים על הגפן . הגפן הובישה . יבשה . וכתי נוטעיך יבישו . לו הוא ענין בשת כמו שפי הובישׁ תירוש : כי הובישׁ שׂשׂון . יבש כלומר עשה כי התבוששו וקטירות הקש ששון בני אדם . וכן תי אחי עשה חדוותם . לו יהיה ענין בשת על דרך משל :

חִגְרוּ וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי מִזְבֵּחַ
בָּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית
אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וָנָסֶךְ׃ קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה
אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃ אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי
קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ הֲלֹא נֶגֶד
עֵינֵינוּ אָכְלָה נִכְרֶתֶת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃
עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מְגָרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֲצָרוֹת נא א

שמואל כ' ב' גת וכן

ויקרא יח שמות לה

ישעיה כד עין יבישו נובלה

נָהֳרְסוּ מִמְּגֻרוֹת כִּי הִבִּישׁ דָּגָן ׀ מַה נֶּאֶנְחָה
בְּהֵמָה נָבֻכוּ עֲדָרֵי בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם
עֲדָרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃

חגרו. רועה לומר חגרו שק. ויריע לחד כך לינו בשקים ויליע באו כית ה' ושם סמרו. ולמר לינו כלו. לחי' כלילה לח תקידון השקי' מעליכם לחולי יהיה ה' עליכם ׃ ולמר משרתי מזבח ולמר משרתי. אלהי שהשידות חוץ במזבח לחלהים. ומתר השידות לחולחים למוכך כמו לחר ישרתון לה בהם ׃

כ"ח כי במדבר ל'

קדשו צום ׃ חזמיני חעם לתעניה ׃ ולחנם יוקן גדו תעניה ׃ קראו עצרה ׃ ליקיו זעניים חעם ממלחכתם ויחסנו לתפלה ולבקשה ׃ וזעקו חל ה' ׃ לחולי ישמע ועקתכם ויסיר מעליכם תמכת הזחת ׃ וכל זה לחמר העכיל שיעשו כבוד לחלהים עליהם ׃ לו שיעשו כתשובה טרם כלו והלל כרחמיו יבטל קנזרת ׃ אהה ליום ׃ לחמרו לחה ולוי לזה היום שיבה ׃ ובשד משדי יבא ׃ כמו שוד שיבה פתחום כן יבה זה היום משדי ׃ וקניד מירע משדי מחזק ׃ וכן בקול מים רבים בקול שדי ׃ כלומד שוד חזק ותקיף שלין דבר להמלט ממינו ׃ הלא נגד עינינו חכל נכרת ׃ עלה תקבוחה

ל"ח בחג ישעיה ט' בעם בקשר

כמוכשלת ויבה תלחכה לעניינו ויכרתנה וכין שנכרת חלחכל נכרת מכית חלהינו שמחה וגיל כי היו מביחים קרבנו' לבית הקצר ושמחים שם כי גדולה היתה שמחת הקצר כמו שה' כשמחת בקצר ׃ עבשו פרדות ׃ כמו עפשו ענין עפוש ׃ כי תכלית ותפלת ממונה תחת ׃ וכן במשנה תבקר לעניים כמו הבקר ׃ פרדות ׃ הם גרגרי הזרע שהם תחת הלרץ ׃ ולמר כי מלדה לחלית תהיה כי הזרע יהיה נאחת ומעפש תחת הלרץ ולה יעמח ולחר יעמח יחכלנו הלרבה ׃ לו יתעפשו גרגרי הזרע מעני קנאמים שלה ירדו עליהם כי גם כן תהיה עכידה גדולה בזעם הלהים ׃ מגרפותיהם ׃ כבגול המם והם חתיבות העפר ׃ וכן בלבן לו כנלגזים לרעת קעת המערשים ׃ ויה לחתמקיהו גרבי תמר תחזק מנופתהון ׃ תב' מגרפותיהם כמו מנופת חבית ׃ נשטו אוצרות ׃ לחזרות התבואה ושמו כי לין רבר לחכניס בהם וחה הם שוממים ׃ נהרסו ממגורות ׃ כשלק וכטל תענין כמה שלמר ׃ כי ממגורות כמו אוצרות ׃ וכן העור הזרע במגורה ׃ ועידוע נהרסו כלילו עהרסו כי לה יכניסו בהם רבר ׃ לו נהרסו כי לין חושש להם לתקנם כמנהג מזנה לשנה ובוללים ובשחתם ׃ והמם הלחשונה כמילת ממגורות יפסח והשניה גם כן מלוקנית למלין ׃ וכלו שה לוקנית יהפוכות כלחת כמלה ׃ וכן מהלחה ׃ ולרוני לחבי לל כתב כי המם הלחשונה לשמוש כלילו היתה בחילה ממגורות וכי' מקשתם מהמגורות עהלקו ולחר המם השימוש כפלה כמו כי למכלשונה ׃ לה תקדישו למדי ׃ כי הובישׁ דגן ׃ מילשונה ׃ מה נאנחה בהמה ׃ למר דבר כלל ולחר כך דבר מיד ׃ נבוכו ׃ ענין כלבול כחיד המבולבל בילתו ולה ידע מה יעשה ׃ וכן יבוכים הם בלרץ ׃ גם עדרי הצאן ׃ למר גם כי עדרי הבקר יתמהו מעמים מרעה שלה ימלוקו הבקר לבי שהם עולים בהרים

עבובעות

וכגבעות מה שלח יעשו הכתוב : נאשמו. חלקם בשוק לבדו ועניו
עין שממה - וכן תחשם שומרון כמו שפירשנו : חושע יד

אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר
וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה : גַּם־בַּהֲמוֹת
שָׂדֶה תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ
אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר :

אליך ה' . כי אין מושיע זולתך : כי אש . כחלו של ולהבת עברה כהם
כחשר עבר תחרבך בהם : נאות מדבר . לחלי תרועים יקראו נאות וחוץ
בחלקם ויש בחלקם מן עה . ועל לרעות מדברך וחוץ לשון דיבוק לו
לשון דיר כדכתי רזל עבימות לדיר לחתעתר : גם בהמות שדה.
לשילו חיות השדה שימצאו מדעה בחדים ריחוק מן חישוב ולא כל שם תחדבה
: תערוג אליך . משני קטנה : כי יבשו אפיקי מים . כי תחדבה
יחיה בחלק קשנים ועבירת הנשמים יתחיה לף של ש כן חיות השדה שתולכות
למרחוק היה וזעה ימצאו מדעה במקומות הלחים מעט תיה ומעט הע . לבל
לף ימצאו מים לשתות כי בעבירת הנשמים יבשו תיחדות וחפיקי מים . ולעשי
שקם עייפים למחכל יותר הם עייפים למשתה : תערוג . כל לחת וחת
וחוץ עין שקה על הטמה . כמו כחיל תערוג על חפיקי מים : ואש אכלה תלים מב
נאות המדבר . מקומות חדשה שהיו במדבר יבשו כחלו של לכלה לותם .
וקרתם נאות למי שיושי שם לחלים תרועים שוכני המדבר וחף על פי שחוץ
ריחוק מן הישוב :

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ ב
כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם יְהוָה כִּי קָרוֹב :
יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ
עַל־הָהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־
הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר :
לְפָנָיו אֵכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־
עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־
פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ : כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ

וכפרשים

וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃ כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת
עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֹּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה
קֶשׁ כְּעַם עָצוּם עֲרוּךְ מִלְחָמָה׃ מִפָּנָיו יָחִילוּ
עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָּאֹר׃ כִּגִּבּוֹרִים
יְרוּצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו
וְלֹכֻן וְלֹא יַעֲבֹטוּן אֹרְחוֹתָם׃ וְאִישׁ אָחִיו נא את אחיו
לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעֵד הַשֶּׁלַח
יִפֹּלוּ לֹא יִבְצָעוּ׃ בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יָרֻצוּן
בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בָּעַד הַחַלּוֹנִים יָבֹאוּ כַּגַּנָּב׃
לְפָנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ
וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃ וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי
חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ
כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃

נ"ל כמלות שונות

תקעו שופר בציון והריעו בהר קדשי. כעל העיר כמה שתמר · כי ציון קוק הר הקדש · וכן תמר על פין הל קדשי · ועתה תקעו והריעו לעיר קלבנות על הקשובה׃ יום חשך · חשיך ומשלת לחשך כמו שהשמיחה ומשלת לזורח · ולו פי' כי מרוב הלהבת תשכח הארץ כמו שתמר בלהבת מצי' ותקשך הלרץ: כשחר פרוש על ההרים. כמו שהל שהו שרוש על הלדים כרגע כי שם עלוה תחלת השמע בעלתן ממנו נבחס כן יבא זה הלדבת מרוש ופושט על הלרץ כרגע: כמוהו לא נהיה · כי לותן של מעשים לל קיל הלל מין לחד ולוח הלדבת והיה רב לותן קמין במעשים יותר ממה שהיה עתה בלרץ ישראל · לעיכך לומר ולחריו לל יהיה כן · ועוד לומר כמהו לא נהיה כי היו לדבעם מינים ושבמעשים לל היה הלל מין לחד׃ לא יוסף · כעני כמו לל יוסיף בחילק׃ לפנין · במקום שיהיה עילוי לפניו ולחריו כלומר לל יכלה ולל יכלה ולקטה כל קטמה · לעיכך לומר לפניו ואחריו כי מקום חניתו לל ילוק כי הוא יכסה לת עין הלרץ לכל רועה כמקום זה ויאכל ויוקע במקום אחר ויאכל זה לפניו ולאחריו׃

כגן עדן

כגן עדן הארץ לפניו . לשון כת חלדכה היתה הארץ כגן עדן וחרבי שבת על ישעיה נ"ח
הארץ וחכל כל תעמת שחרה הארץ לחרבו כדבר שמסמה : וגם פלישה
לא היתה לו . שלח העיר דבר מן העומת שלח לחכל . ויעקן יתנם יואל
שיובת לית ליה לרשעיה : כמראה סוסים . כמדעתן דומה למדלקת הקוסים : ג"ח כ"ה
כקול מרכבות . כעלת הסם . . על ראשי ההרים ירקדון . קול הליכתם
כקול הליכת המרכבות . ויותר לקח שהולכים על רחבי חדרים ולא כן המרכבות :
ירקדון . כי מהלך חלכה ברקידה ממקום למקום . כמו שחמר לעתיד נתן על ויקרא י"ח
הארץ : כקול להב אש אובלה קש . כי הקש והעשב חדקים כשתלחו בהם ג"ח בחס
את משמיעים קול . וכן חמר כקול הקידי תחת הסיר : ערוך מלחמה . כעם קהלת ז'
עשם שהוא ערך להלחם עם שכנגדו שמשמיע קול ותדועה להכהיל שכנגדו . ל"ח שערוך
ערוך . הענן כשוח וסגלל והוח טעל סמוך : כפניו . פארור . שחרות וקדרות .
כמו הקדרת כן הין כל הטעה משניו . כמו וכשלו בטרוד . והלקה בתוכה למשך . כמדבר י"ח
וכתי כל חפיה חיתחפיתו לחיכרוס חוכמין כקרידת . וים קבצו פארור על דרך כספי קיים' כ'
וכוכבים הסטו ינהם . והחזל תעש עליהם כי הין לשון קבוץ הלשון הפיעה בכל
מקום . כי לה יחמר קבוץ ידיך כמו שיחמר הסוף ידיך ולה יחמר ויקבוץ רגליו שמואל ח' י'
כמו שחמר ויסוף רגליו הל תמטה ועחמר והין היש מחסף חותי ולה יחמר ברחשית מ"ט
מקבץ חותי . וכן לה יחמר קבע יונהם כי הקבוץ יחמר על הדבר הממוזר שופטים י"ט
והסביבה יחמר לף על דבר שחינו מטוזר : כגבורים ירוצון . ולא יעבטון
אורחותם . כתבטו ולה מעכבין הרחקתן . והין לו חבר במקרח . וים חותן
מן העבט תעביטנו . כמו שף' גבר במסילתן . וים חותן כמו יעוקן וכן הוח רכבים ע"ו
בלשון ערבי : ואיש . גבר במסילתו . לפי שהמסילה בחיצים וגבורים חמר
גבר לפי שלה יפול זה הלשון הלה על בני הדם : ובעד השלח יפולו . חיוב ל"ב
השלח הוח הסייף . וכן מעבור כשלח . והין משלחת כמלחמה . ובעד פירושו קהלת ח'
על כמו ויקבור ה' בעדו : וכבד בעדו : יפולו כמו יהיו . וכן על פני כל החיו כרחשית ז'
עמל . נופלים בעמק : לא יבצעו . כמו לה ישמעו מן שמע תחת שמע . והוח פעל ויקרא י"ו
עמר . וכן וכעם ברחש כלם . והוח פעל יפעל ענין כריתה . חמ' הין קחיל הוח כרחשית כ"ה
כשהר חויבים שתמעל מלכות עלין כורב כי הלה יהיו על החרבות ולה יבשו וזה שופטים ו'
לקלוסם . וית שלח ענן שליחות . ויבצעו ענין שועה כשחמ' לחקר דהיינו שמות כ"ה
שליחין חולין קטלין ולה מקבלין ממון . חמר הינם כשהר חויבים שתעייסם בממון עמוס ט'
: בעיר ישוקו . ענין שוק . ווכר זה הלשון בחדכה לפי ששוקין סם חרוכים . שמות י"ה
ועוד כי קנה הולך תמיד לה יפוח הלה מעט . וכן חמר כמשך נבים שוקק כו- ישעיה ל"ב
לל קיקמדת הקליכה . וכן וכן משך ביתי . וית כקריתך מוריין : בבתים כרחשית ט"ו
יעלו . כי משוחת חויבים ישגב הזדם כבתיב קנבוקים : בעד החלונים . ל"ח משוחת
כמו מן חחלונים . וכן בעד השכבה . כעד פתחן . חמר הינם כשהר חויבים מלכים ב' ח'
שתקנוד קשור לפניהם כי מן החלול יבקעו כבית כמו הנגב שיעמת השער קנוד כרחשית ל"ו
וישתדל ליכנס מן תחלונים : לפני רגזה ארץ . נבהלו תנבו הזרץ לפניו . וזה דרך משל . וכן רעשו שמים וקדרו ואספו נגהם ככל משל לרוב ישעיה י"ג
קשרה כי כן דרך כתוב . כיו חשך השמש בעתו . שחדומים לו רבים . ויהסוף שמואל ח' י'
ענין אספו נגהם הסטו חורם לתוכם שלה יזרח . וכן חסוף ידך . ויחסוף רגליו :

כרשעית מע׳ רגליו׃ ויהוה נתן קולו . ועתה החיל יי׳ השמיע כח החיל חזק לעני כחו עי׳ עביתיו כדי שישובו בתשובה׃ ומי יכילנו . מי יוכל לסבלו.
מלחמי ג׳ וכן הוא מכלכל את יום כחו׃
יח כלח ויי

וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם
וּבְצוֹם וּבְבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃ וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־
בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן
וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־
הָרָעָה׃ מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו
בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

וגם עתה . טעם וגם רומז לומר לא לך תשובו לעני כחו גם עתה לחדי כחו לע מוזיר ככם שתשובו . ואמר עתה כי קדוב היה עת כזו בהיות קיבוץ . כמו שאמר כי כח יום ה׳ כי קדוב׃ בכל לבבכם . שלא תהיה חשובת כלב ולב שתהיו דרכי התשובה כנגלה וכיוצא לה תשובו ותשובת תהיה כיוצא כי היא העקר׃ ובצום ובבכי ובמספד . כירמה להכניע הלבבות ומילתו היא את תכדו שם בוכה ומופר ויכניע לבבו לא לך שב מעמו׃ וקרעו לבבכם ואל בגדיכם . לא תקדעו לבבכם ותסירו ממנו כל מחשבת רעה לעכם עיכים לקרוע בגדיכם כמו שהיה קורע בגדיו על השער והמה׃ כי חנון ורחום הוא . כן מדותיו . כמו שכתוב בתורה שהוא מתנחם על הרעה לשביס . וכן כתוב ויעחם ה׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו׃ מי יודע ישוב . לא מי יודע לולי ישוב החיל יי׳ ועחם . ואעפי שאמרנו כי ממדותיו הוא שנחם על הרעה ואין ספק בזה אעפי כן אם רבו העוונות לא יעחם עד שיעניש מעט לו רב . לשיכך אמר מי יודע . לו יהיה פדושו מי שיודע דרכי התשובה ישוב ועחם החלחים על הרעה הזאת . ויוצן הכתוב מתן יודע ויחיה בית חוכין יתכ מעתן ויתיחם עלוחי׃ והשאיר אחריו ברכה . והחיל יתברך ישחיל לחד החלכה ברכה שלא תשובו בעדע ידיחע החיל יי׳ וישחיל בטמח ברכה שלא ישחית הכל והעשיר יהיה לברכה ותעשו כמע מיחה ועבר לה׳ לחלהיכם כיצד מה שאמר הכהיע מעחה ועבר מאחר ה׳׃

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃
אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ
עוֹלָלִים וְיוֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֻדָּרוֹ וְכַלָּה
מחפתה׃

מְחַפָּתָהּ׃ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־
עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם
לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃

נא תתן נחלתך לחרפה

תקעו · פירשוהו למעלה : אספו עוללים ויונקי שדים · שיתענו גם הקטנים · וכן יונקי שדיים יתענו שלש ימים ויהיו כולם בתשיטה אחת ויכנו הקטנים ויונקי שדים להעבוט והגדולים יכינו לבכיתם וישובו ויחל יכבין כרחמיו יחיס לעתיק הקטנים : יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה · לחי' החתן שהיה לו לשמוח עם חשתו יצא מחדרו וכן הכלה תצא מביח חופתה וקול קורל שוכר · לו ש' מחופת' מקחלי' והעריי' שחוטני' עליה כימי חיתנה · וכלם יהיו בתשיטה אחת ויכנו החתן והכלה עמהם תחת שמיהם וכל חלק הדברי' שוכרים לבו של חרס וק' יחס · ויח יעוק יחעל מחדרון כית משכביה וכלתה מכית נעהה : בין האולם ולמזבח · כי שם היו עומדים לעבוד עבודתם ובהתבטל העבודה כמו שלמ' הכרית מעתה ועד שם במקום עבודתם יבכו ויתפללו לחל יח' בכית מקדשו ויחמרו חוסה ה' על עמך · חוסה מלעיל : לחרפה למשול בם גוים · כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו יונחים רבים ממעה לבוא בארץ מדיים ובארץ פלשתים מפני הרעב וזה היה חיטה להם ומשליט בהם גוים בחיותם נדים בארצם :

נח ויעוק בקל קיימ' ק'

וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ וַיַּעַן יְהוָה
וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי
אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה
אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם
הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל
לַעֲשׂוֹת׃

ויקנא ה' לארצו : חקנאת קיבית כי לחק שיעשו תשובה יקבל תחל יכבין תעלתם

קשלתם ולו יקנא לארצו שלח ויחס עמו · ועתה הקיצה מעני שהיא קדשה
כמדבר יח כגויים : לארצו · בעבור ארצו . וכן המקנא לתורה לי : ויען · ענה לנועקים
על ידי נביאיו : שולח לכם · שתשמיע לכם עני השדה ועשב הארץ · ויתן
עה עביהין תירוש ויצהר : ושבעתם אותו · ממנו . וכן תשבעני והקיזותו ·
משלי כח תשבע ממנו : ואת הצפוני ארחיק מעליכם · הארבה קרוי צפוני
שבוא להם מעיקת נפון : והדחתיו אל ארץ ציה ושממה . ושם ימות שלא
ימעל מה יאכל · לשיבך ועלה באשו : את פניו אל הים הקדמוני · מי
הממורתי וקוו ים כעית לו ים המלח שהם למזרח ארץ ישראל : וסופו
כמדבר לב אל הים האחרון · ים המערבי וקוו שקרוי לאחרונה הים הגדול שהוא
למערב ארץ ישראל : פניו · רומה לומר ראשו . כל כך היה רב חיל הארבה
שהיה מחזיק מיל לים מיל הממורתי לים המערבי : ועלה באשו · הלקה
בשלוח לבדו : ותעל צחנתו . כשל העין במש כי צחנתו כמו באשו .
ועתה העליה שיעלה ריחם הרע לאשי העוכרים : כי הגדיל לעשות · הארבה
הגדיל לעשות רע בארץ והוא יתן ריחם על הארץ והמיתו · והזל מירצו זה
הפסוק לימות המשיח ויחמרו ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יהיה הרע
שעתיד ועומד בלבו של אדם · והדחתיו אל ארץ ציה ושממה למקום
שאין בני אדם מתיישים להתגדות בהם · את פניו אל הים הקדמוני שהוא
עתיד במקדש ראשון והחריבו · וסופו · אל הים האחרון שהוא עתיד
במקדש שני והחריבו והרג תלמידי חכמים שבו · ועלה באשו ותעל
צחנתו שמעיד לימות העולם ומתגדל בשועבי ישראל · כי הגדיל לעשות ·
לומר לכעי וכתלמידי חכמים יותר מכולם :

נא תראי אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וְשִׂמְחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת : אַל־תִּירְאוּ בַהֲמוֹת שָׂדָי כִּי דָשְׁאוּ
נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ
חֵילָם : וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם
גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן : וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת
בָּר וְהֶשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר : וְשִׁלַּמְתִּי
לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק
וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם
: ואכלתם

: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא
־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם : וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין
עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם :

אל תיראי אדמה · חרן ישראל קל יירלו ישמיע : גילי ושמחי · כינר בפע' מיא' ק'
תנדו ושדו וקילילו קדשו עם : כי הגדיל ה' לעשות · פירוש לעשות טובות
כינר קלדכה שהגדיל לעשות רעות : אל תיראו בהמות שדי · כמו שדק כינר
מה שאמר גם בהמות שדק תערוג לליך : כי דשאו נאות מדבר · שאמר
עליהם לא לכלה נאות מדבר · וכיון שרשאו כן מלאו הלמיקים מים : בי עץ
נשא פריו · כמו שעץ נשא פריו בישוב כן במדבר דשאו מקומות קדשים :
חילם · כחם והון קצרי · וית טעני טיקון : ובני ציון · כינר מה בפע' קיס' ב'
שאמר תקעו שופר בציון : כי נתן לכם את המורה לצדקה · כמו יורה ·
ואמר כי נתן לכם לצדקה שעשה עמכם בעבור על מעשכם ופקר לחטא במטר·
ומה המורה תחלה שהוא במרחשון והלא כי' עור ואמ' ויורד לכם גשם מורה
ומלקוש בראשון · כי' קנאם תיקרון מורה הוריד לכם בעתו שהוא במרחשון
והוריד לכם גם כן מלקוש בעתו בחדש הלחשון שהוא ניסן · ושניהם מורה
במ"ם כמו יורה כי"ד · ויותן תגנם המורה קלחשון ענין קודלה שתגנם הטפוק ל"ת בועז
כן וכף ניון כיעו וחדו במיחלת דה' חלהכון לרי יקיב לכון את מלטיכון לזכו ל"ת לקיב
ומחית לכון מטר בכיר בעידנה ולקישת כידק ניסן · והלא כי' כי יורה ומלקוש בפע' קיס' ב'
שניהם ירדו בניסן בלותה שנה שהמרו לותה שיה יעד רוב לדד ולה ירדו להם ערק ל'
בשמים וידדה להם רביעה רלשונה בלחד בניסן · למה להם נביה לישרלל
נלו וזרע למרו מי שיש לו קב חטים לו שעוריס יהכלנו ויהיה לן יזרעו
ויחיו · למה להם לוה על כי כן נלו וזרעו · נעשה להם עם ונתנלה להם מה
שבחוריס ובסדקים של עמלים ושבכותלים ויהו וזרע שע ושלשי ורביעי וידדה
להם רביעה שניה בחמשה בניסן והקריבו עומר כ"ו בניסן ועמלו העומר
המתקדב מתבוחה הגדלה בששה חדשים קדב משל י"ח יום ועמלת התבוחה בפע' תלים קכ"ו
הגדלה בששה חדשים גדלה בלחד עשר יום ועל לותה קדוד נלמד הוזרעים
ברמעה כריה יקצרו : ומלאו הגרנות בר · מבולר הזה : והשיקו· מלכים ב' ו
כמו והשיגו מן ויקח קבדול · לשר תשה לת מי יס סוף על טניהם · כלומר דברים י"ח
שיהיו הקבים מלחים עד שיטעו היין והשמן על טניהם · ובדברי רזל מי
הקנ שנעמלו השיקון ולחר כך הקדישן טהוריס הקדישן ולחר כך השיקן טמלין
מי' שקען כמי מקוה עד שיטעו מי מקוה עליהם · ושלמתי לכם את כמס' שמיל
השנים · כי לל כלו כשנה לחת כמו שמיל' · ויותן תגנם הטפוק הזה דרך פר' כל שעה

מעל עלמ כי רעתן חיה שקיל נכולת עתידת לימות המשיח שתרגם ולשלם
לכון שנין טבתא חלף שנין דכוו יתכון עממיא לומיא ולשעיא ושלטונין
ומלכוותא טורעניות חילי נכוא דשלחית בכון : ואכלתם . אשר עשה
עמכם להפליא . פלא היה כי כשעה אחת שלם לקח תבואת שנים .
ולדברי רבותינו ז"ל שכתבנו היה הפלא יותר גדול : ולא יבושו . לעי שקיל
לקם בזלזל קשיים חשיבת רעב בגוים : וידעתם . תבינו שהי בקרבכם
שומע נעקתכם ואני אלהיכם ואין עוד . לת כחלקי קעמים שעבדתם כי
שמואל ק' יב קם לת יועילו כי תהו המה :

וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר
וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זְקֵנֶיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן
בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ : וְגַם עַל־הָעֲבָדִים
וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי :

ישעיה נ' וחיה אחריכן . כמו והיה כאחרית הימים . ואמר אחריכן לפי שאמר
וידעתם כי בקרב ישראל אני . אמר עתה תדעו ולת ידיעה שלמת
כי עוד תשובו ותחטאו לפני אכל לאחרי זאת הידיעה יבא זמן שתדעו אותי
יחזקאל יח ידיעה שלמת ולת תחטאו עוד והוא לימות המשיח שנאמר כי מלאה הארץ
דעה את יהוה : אשפוך רוחי על כל בשר . פירוש כישראל כמו שאמר
תלים קמה במקום אחד כל כשר ואין מכל בעלי חיים אלת אחדים לבדו . ואומר
ישעיה מו ויברך כל כשר . יבא כל כשר . כן עדת הנה כל כשר על ישראל להתויים
ירמיה לת לקיות רוח הקדש עליהם . ואמר בל לל הנדולים והקטנים . כמו שאמר כי
לת ורוחי כלם ידעו אותי למקטנם ועד נדולם . ורוח היא רוח דעת ושכל כמו שאמר
ישעיה יח ועתה עליו רוח ה' ואמר ט' רוח חכמה וביאה רוח עצה וגבורה רוח דעת וירא
לת ונבר ה' . ומעט שיודכר שכלם נבר במקומם כח הדבר עד שיתכאו . כי לת אמר
לת הדברי כי כולם יתכאו אלת ונבאו בניכם ובנותיכם . ובשביל חדוח אמר על
כל בשר אכל כיבואה לת אמר כל אלת ונבאו בניכם ובנותיכם . ואמר
זקניכם בחוריכם לת כלם והוא על דרך שכתב החכם הנדול הכב ר' משה
כן מימון ז"ל כי לת תבא לחדש הביואה ואפי' עם התלמידות אלת אם כן קדם
לו טבע בעת היצרך . והבנים והבנות יתנבאו בעודם כמו שאמר הביאה
והביואה תהיה לקם במדרך הקלוס כמו שאמר חלובות חזיונות . וכן היה
במדבר יא עבודת רוב הנביאים . כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע
בחלום אדבר בו . וכן יהיו בהם מעלות זה למעלת מזה כמו שהיו בנביאים
שעברו עד שאולי יהיה בהם כמשה רבינו עה . והיה וכל שלשת מעלות אשר
בשעת הקדש ימי הנערות וימי הבחרות וימי הזקנה : וגם על
ישעיה מח העבדים . כמו שאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם
וגם אותם לפי שיעמדו בארץ ישראל ויעבדו את ישראל תהיה לקם רוח רעת
והשכל

והשכל · ועין שמכוון חזון לא שתדיק בהם רוח להוב כענין השעיבה ·
ון חמר ושמעתי על בית רוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים · וכריה יב

וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ
וְתִמְרוֹת עָשָׁן : הַשֶּׁמֶשׁ י�ֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ סא וְתִמְרוֹת
לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא :
וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְהַר
צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר
יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא :

ונתתי מופתים · כלומר הזמן יתן מופתים על העתיד לבא והמופתים יהיו בשמים ובארץ קדם כחרב לבוב קודם שיקיף אש ותמרות עשן כשמים וקס קבריו קשורים כעלם וקשרם תעלה עשן והם יהיו מופת על מנעת הגשם מכאים עם נוב ומנוב על ירושלם : תמרות עשן · עמודי עשן ולפי שהעשן עץ גבוה וישר ואוחז ידמו קדכך הגבוה ויישר לעיכך לחמר ותמרות עשן על עמודי העשן · וכן כרבי רלל על העשן לחמרו כמ' כרבו משהגלה קמרתו ולחמרו בית לכטיעם היו על מעשה הקטרת ולח רצו ללמר מל' כיער ושלחו והכיחו חומעים מחלכשהדיל והיו יודעים לעשם כמותם ולח היו מכרכין וכמ' יודעים להעלות העשן כמותם שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מעגל לכחן חזלין מרק כל ולכחן · וחלק הכרקים שידרו שלח בטבעם לו השמש שיקטך לחשך וחידת קבשר. לרם פירשו המפרשים כמשמעו כי כחותו הזמן יהיו חלק קמופתים · וכן דעת כמ' יומח ספקם רבי אברהם אע"ל ואמר כי קדרות המחורות הוח מופת על מלחמות ערק ב' עתמות וקדרות קמחורות יהיה בחותו הזמן למני כח יום יקוק וחוח יום מנחת נוב ומנוב והעמים חשר אתו · והקימעים חחלה יהיו מופתים על הדבר הזה · ושירוש והירח לדם הוח קדרות קירח וכשיהיה הקדרות שלם יהיה קירח שחור וכשלח יהיה הקדרות שלם יהיה אדום כדם וזה והירח לדם ·
והמלכם עי' כי זה וקרומי' לו הוח עדות שיכלו על העמים · והמופתי' שאמר בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן וכן השמש יהפך לחשך כמ' קיים כ' והירח לדם כל זה הו' משל על חגדות והמלחמות כמו שנת' על הקרבה למני רשע חרץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם · וכן יאמר על כמ' קיים ב' מעלת נוג ומנוב שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם · ולשירוש הרמלם זל מת שאמר לפני בא יום ה' היה לו לומר בכח יום ק' · ואפשר שאמר שהשרת הזאת תהיה לישר' ויהיה להם החור לחשך למני כח יום מעלתן של נוג ומנוב ל"ח עם שיעלה עמו עמים רבים על ירושלם עי' שילחמו עליה ויעל חני חעיר בגולה וכריה יד ויהו לחשך כמו שאמר בנבואתו זכריה לא יהיה יום' יקרות וקפלון · ויום מעלתן נוג ומנוב הוח יום ה הגדול והנורא כמו שאמר בתורה כי נורל יום כמ' קיים כ' ה' ונורח

ג

כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר
אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ וְקִבַּצְתִּי
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט
וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר פִּזְּרוּ בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חָלָקוּ׃ וְאֶל־
עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ
בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ׃

כי הנה׳ זה יקיק כימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלם וקס ימות חמשיך • וזכר יהודה וירושלם לעפי שכל ישראל ישובו • לפי שהמשיך יקיק משבט יהוד׳ זכר יהודה • וזכר ירושלם לפי שחוץ לחש הממלכה • גם וכר ירושלם כי שם תקיק מלחמת טוב ומנוב׃ אשוב • כתוב כולו מן הקל • כמו ושב ל׳ לחלין לת שבותך ענין הנחה ושקט׳ • וקרי אשיב בשי׳ מן הכבר ענין קשבה׃ וקבצתי • ולו בלותו זומן לקבץ לת כל הגוים. ועשם וקבצתי שלחן כלבם שיבלו עם נוב ומנוב • וכן לומר בעבותם יחוקאל וכבלותיך לכל קדי ישראל׃ והורדתים אל עמק יהושפט • כי שם תקיק קמלחמה וזה קעמק קיה למלך יהושפט לולי כנך שם לו עשה שם מעשה ונקרל על שמו וקעמק קוא קרוב לעיר ירושלם • לו נקרל עמק יהושפט על שם קמשפט כמו שלמר ונשפכתי עמם שם • וכן תנגס יואל למישר בלוב דיעל׃ ונשפטתי • לכנס במשפט עמם ולוכיחם על לשר הרעו לישר׳ בנלוקם כיעקס׃ אשר פזרו בגוים • עיעוק ומקעקו שקחריבו לרץ ישראל ועודו יושביה כין הגוים • ואל עמי • כמו ועל • וכן יך לת הפלשתי לל מעלו כמו על׃ ידו גורל • קיו מטליכים גורל כיעקס על ישראל וק זכריה ל׳ יקיה שלך וזה יקיק שלי • עד מעשטו יידו מן בירות לת קריות קגוים • ומעי מעשק

פגישת שני יודעין כאחד חסרו היזר פת השעל והוטלה תיועתה על יזר לחיצן :
ומי ישליכו כמו לשליך לכם נחל : בזוגה . כשכר הזונה :

יהושע יח
עת עליהם

וְגַם מָה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכֹל גְּלִילוֹת פְּלֶשֶׁת
הֲגְמוֹל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים עָלָי וְאִם־גֹּמְלִים אַתֶּם
עָלַי קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם : אֲשֶׁר־
כַּסְפִּי וְזְהָבִי לָקָחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם
לְהֵיכְלֵיכֶם : וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם
מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְוָנִים לְמַעַן הַרְחִיקָם מֵעַל גְּבוּלָם
: הִנְנִי מְעִירָם מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתָם
שָׁמָּה וְהֵשַׁבְתִּי גְמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם : וּמָכַרְתִּי
אֶת־בְּנֵיכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמְכָרוּם
לִשְׁבָאִים אֶל־גּוֹי רָחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֶּר :

וגם מה אתם לי . מה לי ולכם שבאתם כאדם שאתם שכנ והיה לכם להיטיב
לעמי ולא עשיתם כן אלא שאנ רואים שבאו עליהם מלכי האומות התחברתם
עמהם לשלול שלל ולבוז בו . גיל וזה מה שתנן חשיכין קדמי : גלילות . כמו
גבולים : הגמול . הלא לא תשאלה עמול הוא אתחלת הטובה שמעיב אדם
לחבירו או אתחלת הרעה . כמו כי גמל עלי . שגמלת לנו . וש להשבת הטובת
או הרעה . וכשנקאר העגן בלשון שלום הוא להשבת גמול . כמו שאמר הגמול
אתם משלמים עלי . ואם גומלים אתם עלי הוא התחלת הרעה . אמר מה
זה שאתם מריעים לי אם תחשבו להיטיב ממני שהרעותי לכם מתי הרעותי לכם .
והם תאמרו כי אתם מעשכם גומלים לי עתה רעה כי מי יודע לישראל מחשבתו
להרע לי כי הם בעי אם כן הוא קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם :
אשר כספי והבי לקחתם . כי כספם וזהבם של ישראל לי הוא כי אני נתתי
לכם : ובני יהודה . בעורם כאדם הייתם גונבים את הקטנים ומוכרים
אותם לבני היונים אשר רחוקים מארץ ישראל למען לא ישובו עוד לארצם .
או אמר זה כנגדותם שבאו עם לויכיהם והיו לוקחים הבנים ומוכרים אותם
ליונים : הנני מעירם . כי עוד ישובו לארצם . אעפי שאתקוב בגלותם רחוק
ישובו לארצם הם או בניהם או גם גם בניהם הם בתחיית המתים ובניהם
שיהיו בומן הישועה : ומכרתי . כלומר אמכרם ביד זקם ימכרום לשבאים
שהם רחוקים מארצם יותר מהיונים : לשבאים בתוספת התלקה בחילק והיה נחה .

שבאים קס כני שבח וקס מזרחי' ודומי' לחדץ שרחל ולפי ומידון ומלחמת וקס רחוקים מחוד מחלק קחרטת :

קִרְאוּ־זֹאת בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ הַגִּבּוֹרִים
יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה : כְּתוּ אִתֵּיכֶם
לַחֲרָבוֹת וּמַזְמְרוֹתֵיכֶם לְרֹמָחִים הַחַלָּשׁ יאמַר
גִּבּוֹר אָנִי : עוּשׁוּ וָבֹאוּ כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב
וְנִקָּבְצוּ שָׁמָּה הַנְחֵת יְהוָה גִּבּוֹרֶיךָ :

קראו. זאת. כתלו כרוז יעבור חליקס ויעידס לכל למלחמ' וחק על ירושלס : קדשו . חזמינו כמו ויקדש לתישי וחק בניו : כתו אתיכם לחרבות. לכלי קמלחמה . והאתים קס שחופרים בהס . והמזמרות קס שחותכים בהס הזמורות. ומד כל כלי כרזל השיבו לוחס לכלי מלחמה כי גדולה תהיה וחק המלחמה ובזמן השלום שיהיה לחד זחק המלחמה ומד כיבוחק ישעיה כחמר זה וכתתו חרבותם לחתים וחניתותיהם למומרות : עושו ובאו . הקבצו מן עד כחיל וכימה שהוא חבור כוכבים . וכן תרגם יונתן יהכשון וייתון . ונקבצו . טו שלס עם נון הכעס : חנחת ה' גבוריך . הורד מתרגס וירד ויחת : גבוריך . קס המלחים על דרך כי מלחכיו יעוה לך לשמרך בכל דרכיך . ועל דרך מן שמים עלחמו הכוכבים ממסילותם עלחמו עם סיסרח :

שמואל ח' י"ז עם כלי

ישעיה כ' ליוב ט'

בראשית י"ד תליס עם שופטים ה' נחת קשמים

יַעֹרוּ וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם
אֵשֵׁב לִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב : שִׁלְחוּ
מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת
הַשִּׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה רָעָתָם : הֲמוֹן
הֲמוֹן בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק
הֶחָרוּץ : שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ
נָגְהָם : וַיהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן
קוֹלוֹ וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה לְעַמּוֹ
וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל :

יעדו · מכוחד הוץ שלחו סגל · תמשיל הגוים תחם לתכוחת
שכשלה וחגיע ומיה לקטר שישלח לחד לת תמגל לקשיח כן הגוים הילך
הגיע ומעם למות בחרב בעמך חזק : בואו ורדו · רדו בעמך הוץ כי
הוץ כמו הנת שמלחה עגבים שלחוי לרוך לותם כן לתם בית ישראל דרכו
לילך הגוים בוץ השמק ושלחו בקם תחרב : השיקו היקבים · שקם מלחים
עד שיטף היין על פגיהם ושטך היין על פגיהם וחוץ משל לשפיכת הרם ·
וכן קם בלח עתם למות כי רבה רעתם שעשו לישראל הם וחבותיהם :
המונים המונים · הכעל לחזק הענין : בעמק החרוץ · קולל לותו חרוץ נלח וקולל
כי שם ישבו הגוים הרוגים וחתוכים · לו כי שם יחרוץ ויחתוך משפטם כמו
שקולל לותו עמק יהושפט : זלת עמק החרוץ פלוג ריעך כמו שתדגם עמק נלח וכן לפי
יהושפט : שמש · קדרו · חשכו לקם ולמעלה פירשנוהו :
ויהוה מציון ישאג · כי שם שכינתו בירושלם וכולו משם ישלג ויתן קולו
עליהם ולקולו ירעשו שמים וחרץ · והכל דרך משל · לומר גם רעש יהיה יחוקקל לה
ביום ההוא לחרץ ישראל כמו שלמר בנבואת יחוקקל ובנבואת זכריה : וזכריה יל
וה' מחסה לעמו · מללה הגוים גם מקדעש שלח יהיה :

וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־
קָדְשִׁי וְהָיְתָה יְרוּשָׁלַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־
בָהּ עוֹד : וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הֶהָרִים
עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה
יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיַן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־
נַחַל הַשִּׁטִּים : מִצְרַיִם לְשַׁמָּמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם
לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־
שָׁפְכוּ דָם־נָקִי בְּאַרְצָם :

וידעתם · וחיתה ירושלם קדש · כמו הקדש שלמור לורים : וזרים
לא יעברו בה עוד · להדע לקם כמו שעשו עד היום · גם לפגר שלח
יכעסו זרים בירושלם כי יגדיל קדושתה לעתיד וכמו שהקיכל לקמור לקכים
שם ולפילו ישראל כן תקיה כל העיר קדש שלח יכעסו בה זרים מלומות
הטלם : והיה ביום ההוא · כעת הקיה לחר כלות הגוים שמה תקיה
טובה גדולה לישראל · והמשיל הטובה שתקיה לקם בהומה מכלי עמל
ויגיעה כלו ההרים יטפו לקם עסיס והגבעות תלכנה חלב · וענין
תלכנה חלב מדוב הזולה והקנדה כיה הקליכה לגבעות ולף על פי
שהקלכה הוץ הקולך והינך · וכן ילכו מים כעך הקליכה לחפיקים · ועל
הדרך

ירמיה ט׳ דרך חזה תדרוך עיניו דמעה . והאפיקים הם העמקים שיגרי׳ בהם המים :
יחזקאל מ״ו ומעין מבית ה׳ יצא . והו כמשמעו כמו שמתנב ביבותת יחזקאל : והשקה
את נחל השטים . כתרגומו ממשר שיטין . כי העמק יקרא נחל בין יש כו׳ מים
בראשית כ״ו כי׳ין בו מים . כמו ויחפרו עבדי יצחק בנחל ובדברי רזל תיושבת בנחל .
ובנחלין רב סעדיה זל פירש נחל השטים הוא הידדן כי הידדן הוא קרוב
למקום הקדוש שיטים למיכן חלין : מצרים . וכך מצרים ואדום
מצרים בעבור שישמעאלים ואדום בעבור מלכות רומי . וחלה שתי הזמורות
עד הנה הן הנוכרות זך ימים רבים ותהייה עד עת הנחולה והיו חיותה לביעיתה
דניאל ז׳ במדות דניאל . וזכר מצרים בעבור ימעאלים כי לשת ישמעאל היתה מצרית .
בראשית כ״ל שיח׳ ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים . וכן אמר הנביא למצרי׳ יקם הזמורה
עד אמו הזולת למצרים . וזכר אדום בעבור מלכות רומי . וכן עשו ישעיה בשרשת קרבו
בראשית י״ן נויס שהיו על חרבן רומי כמו שפירשנו שם . ואמר וה בעבור כי מלכות רומי
ישעיה ל״ד רובם תרומים ותעשי שיתערבו בקש עמים רבים כמו שתערבו גם כן במלכות
ישמעאלים נקראים על העיקר . ומלך קיסר תרומי היה . וכן כל המלכים יתקיים
אשר היו ברומי . ושתי הזמורות החלה הקרוי לשבט יהודה ובנימן שנלו ביניהם
ושבבו רמה בתים בתרעם . ואדום שהיו מלכות רומי היו שהקדיבה בית שני על
ידי טיטוס הרשע ושבבו רמים והגלו לוהם בין הזמורות . ועל גלותינו זה נאמר
העמוק הזה לשיכך לך וכך חלק יהודה כי עשרת השבטים שהגלה מלך אשור
ולא שבו עד היום לך היו בראשית שתי הזמורות החלה : נקיתי . נכתב בלמ״ך וכן
יואל ד׳ ולא יתן עליהן דם נקיתי . ואת על דרך עני החלה נשיא נביא : בארצם . הבני
לבני יהודה או למצרים ואדום :

וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלִַם לְדֹר וָדֹר :

וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן :

ויהודה . מצרים ואדום יהיו שממה לך ושבו לעולם לכל יהודה לעולם תשב :
ונקיתי . מכפם ונקם שלקחו לעקר הזמורות כי גם ישראל יקחו מקום
עד דמם לעתיד ויהיו לקם לשלל לכל מדמם שעשבו לך לעקר לותם חלק עמ תחת
עמ עמ השובים או בעיכם לחדיהם . כי בכל כתף ותכ שבעולם שיהי׳
כופר עשותם לך יהיו עקיים מדמם . ויונתן הדכיק טעם דמם עם ונקיתי שתרג׳
ודחיתרעית דמהון מן עממיה תוב חיה עקי׳ לחיתרע׳ לחמ׳ ק׳ דחשרי שביעתה
בציון : וה׳ שוכן בציון . טעמו למה שחמ׳ למעלה ויהודה לעולם תשב.
חמ׳ וה׳ שוכן בציון גם כן לעולם כי לעולמי עד תהיה שכיעתו בציון לחר
יחזקאל מ״ח שתשוב שם בימות המשיח. וכן חתם יחזקאל נבואתו ושם העיר מיום ק׳ שמה :